

*Шашина М.В.**к.е.н., доцент,**доцент кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України**«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Shashyna Maryna**Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute*

КЛУБИ КОНВЕРГЕНЦІЇ У ЗДІЙСНЕННІ СТРУКТУРНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ

CONVERGENCE CLUBS IN THE IMPLEMENTATION OF REGIONS STRUCTURAL MODERNIZATION

Анотація. У статті окреслено сучасний стан розвитку економіки країни в регіональному розрізі. Ураховуючи низку чинників, а саме географічне розташування, інфраструктурний розвиток, інвестиційний клімат та ресурсне забезпечення, кожний регіон має різний стан соціально-економічного розвитку. Доведено, що у сфері регіонального розвитку проблемним питанням залишається збалансування регіональних відставань певних територій за рахунок будівництва інфраструктурних об'єктів, модернізації виробничих потужностей підприємств і залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Проаналізовано розподіл ВРП. Здійснено розподіл регіонів за аграрним конвергенційним клубом та промисловим із метою модернізації виробничих потужностей, підвищення конкурентоспроможності продукції та здійснення структурної модернізації регіонів.

Ключові слова: регіональний розвиток, економіка, клуби конвергенції, інфраструктура, промисловість, сільське господарство.

Постановка проблеми. Характерною тенденцією останніх десятиліть є збільшення дисбалансу між розвитком певних країн та регіонів. Ураховуючи сучасні глобальні виклики та специфіку регіональних особливостей, дані процеси є характерними для багатьох країн. Водночас одним із головних прогнозів неокласичної теорії економічного зростання є те, що в перспективі всі країни та регіони з подібними технологічними характеристиками перейдуть до збалансованої рівноваги на шляху зростання. Отже, економіки з однаковою продуктивністю будуть рости з однаковими темпами і сходитися до тієї ж рівноваги. Це так звана гіпотеза зростання конвергенції, яка була одним із головних центрів літератури емпіричного економічного зростання [9].

По суті, конвергенція до єдиного стабільного стану означає, що бідна країна чи регіон неминуче в довгостроковій перспективі переходить до рівноваги, яку поділяють усі [1]. Дискусія щодо конвергенції зростання, яка розвивалася протягом останніх трьох десятиліть, була однією з найактивніших в економіці та відіграла центральну роль в емпіричній літературі про зростання. Дана проблематика актуальна й для України та її регіонів, які мають різні рівні соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема структурної модернізації регіонів є досить актуальною. Ураховуючи низку чинників, а саме географічне розташування, інфраструктурний розвиток, інвестиційний клімат та ресурсне забезпечення, кожний регіон має різний стан соціально-економічного розвитку. Нині важливим є пошук механізмів для забезпечення запланованого розвитку країни та кожного її регіону. У значній кількості наукових праць акцентується увага на необхідності структурної модернізації економіки, у тому числі з використання клубів конвергенції. Конвергенційний клуб являє собою об'єднання регіонів чи територій (які спеціалізуються на виробництві певних видів продукції), для яких характерний стрімкий розвиток певних галузей економіки чи загальний соціально-економічний розвиток у цілому.

Аналізуючи літературні джерела, слід відзначити певні публікації, у яких розкрито питання структурної модернізації регіонів. Так, О.Ю. Снігова у своїх наукових публікаціях досліджувала специфіку розкриття потенціалу смарт-спеціалізації для подолання регіональної структурної інертності в Україні [1]. О.І. Амоша досліджувала передумови смарт-спеціалізації Донецько-Придніпровського макрорегіону на основі розвитку хімічного виробництва [2]. Є.М. Данкевич досліджував проблеми і механізми раціонального використання та охорони регіональних природних ресурсів в умовах міжгалузевої інтеграції [3; 5]. Значна кількість статистичної інформації у регіональному розрізі міститься на офіційному сайті «Регіональна статистика» Державної служби статистики України [4], сайті Державної служби статистики України [11]. О.М. Галенко та Л.А. Різва проводили стратегічний аналіз регіонального розвитку як ключовий елемент стратегічного управління [6]. О.В. Замазій досліджував стратегічний аналіз: системне уявлення про стратегічне управління [7]. Міжнародні інституції та фонди також досліджують специфіку регіонального розвитку та здійснюють пошук інвестиційно привабливих регіонів. Особливо це актуально у сфері сільського господарства. Є значна кількість аналітичних матеріалів, де відображено інформацію про клуби конвергенції у здійсненні структурної модернізації регіонів: Global Opportunity Report 2019 [8]; Global Risks 2020 [9].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Значна кількість вітчизняних інформаційних ресурсів також відображає дані про специфіку регіонального розвитку

та необхідність формування клубів конвергенції для здійснення структурної модернізації регіонів: Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України по регіонах [12]; Індекс інвестиційної привабливості України [13]; Інвестиційний клімат України [14]. Водночас, ураховуючи глобальні виклики внутрішнього та зовнішнього середовища, дана тематика потребує подальшого дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження сучасного стану регіонального розвитку та специфіки формування клубів конвергенції для здійснення структурної модернізації регіонів. Згідно з визначеною метою, пропонується вирішити такі завдання:

- оцінити рівень регіонального розвитку національної економіки;
- виявити потенціал регіонів щодо формування підгруп клубної конвергенції;
- сформулювати акценти регіональних напрямів реалізації структурної модернізації на засадах визначених клубів конвергенції.

Виклад основного матеріалу. Гіпотеза конвергенції, яка розробляється в умовах економіки зростання, стверджує, що різниця в доходах між регіонами є тимчасовою, і регіони, що розвиваються, з часом досягнуть рівня доходів розвинених [9]. Дане питання актуальне також у контексті регіонального розвитку України.

Україна є найбільшою країною континентальної Європи. Країна має вихід до Чорного моря переважно через порти в Одесі, Южному та Миколаєві. Вона має порівняльну перевагу в сільському господарстві, зокрема у виробництві зерна. Приблизно 320 тис км² родючих орних земель еквівалентні третині ріллі країн ЄС. В Україні також є багаті мінеральні ресурси: вона має другу за величиною кількість покладів ртуті та значні запаси вугілля і залізних руд.

Щодо регіонального розвитку, то проблемним питанням залишається збалансування регіональних відставань певних територій за рахунок будівництва інфраструктурних об'єктів, модернізації виробничих потужностей підприємств та залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Для оцінки регіонального розвитку проаналізуємо розподіл валового регіонального продукту у фактичних цінах (табл. 1).

За останні десятиліття Україна зіткнулася з великими проблемами. Світова фінансова криза сильно вплинула на країну, коли валовий внутрішній продукт упав на 15%. Подальше відновлення було слабким і короткочасним і поступилося місцем великій економічній, фінансовій та політичній кризі, що загострилися внаслідок анексії Криму та конфлікту у Донецькій та Луганській областях. У подальшому суттєвими викликами для економіки були зміни клімату та аномальні погодні умови, що суттєво вплинули на аграрний сектор економіки. Також Україна

Таблиця 1

Розподіл валового регіонального продукту у фактичних цінах, млн грн

Регіон	Валовий регіональний продукт				
	(у фактичних цінах, млн грн)				
	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	1586916	1988545	2385364	2983885	3560599
Вінницька	43991	59871	74411	92427	111498
Волинська	24192	31683	35744	51974	60448
Дніпропетровська	176540	215206	244478	313835	369468
Донецька	119983	115012	137500	166406	192256
Житомирська	29815	38425	47919	61476	77110
Закарпатська	24120	28955	32394	43045	52445
Запорізька	65968	89061	104323	130377	147076
Івано-Франківська	37646	45855	51404	63850	78443
Київська	79561	104030	128638	157045	198160
Кіровоградська	28756	38447	46021	53031	64435
Луганська	31397	23849	31355	30285	35206
Львівська	72923	94695	114842	147404	177243
Миколаївська	35408	48195	57815	69371	79916
Одеська	74934	99761	119800	149530	173241
Полтавська	69835	95867	116272	150904	174147
Рівненська	28724	35255	39469	48835	56842
Сумська	30397	41567	46287	56530	68489
Тернопільська	21676	26656	31075	40745	49135
Харківська	96596	124843	154871	187454	233321
Херсонська	23250	32215	38743	47868	55161
Хмельницька	32162	41088	48855	63882	75645
Черкаська	38466	50845	59412	73176	93315
Чернівецька	15049	18506	21239	28591	33903
Чернігівська	28156	36965	43362	56672	70625
м. Київ	357375	451700	559140	699185	833069

Джерело: складено на основі даних [11]

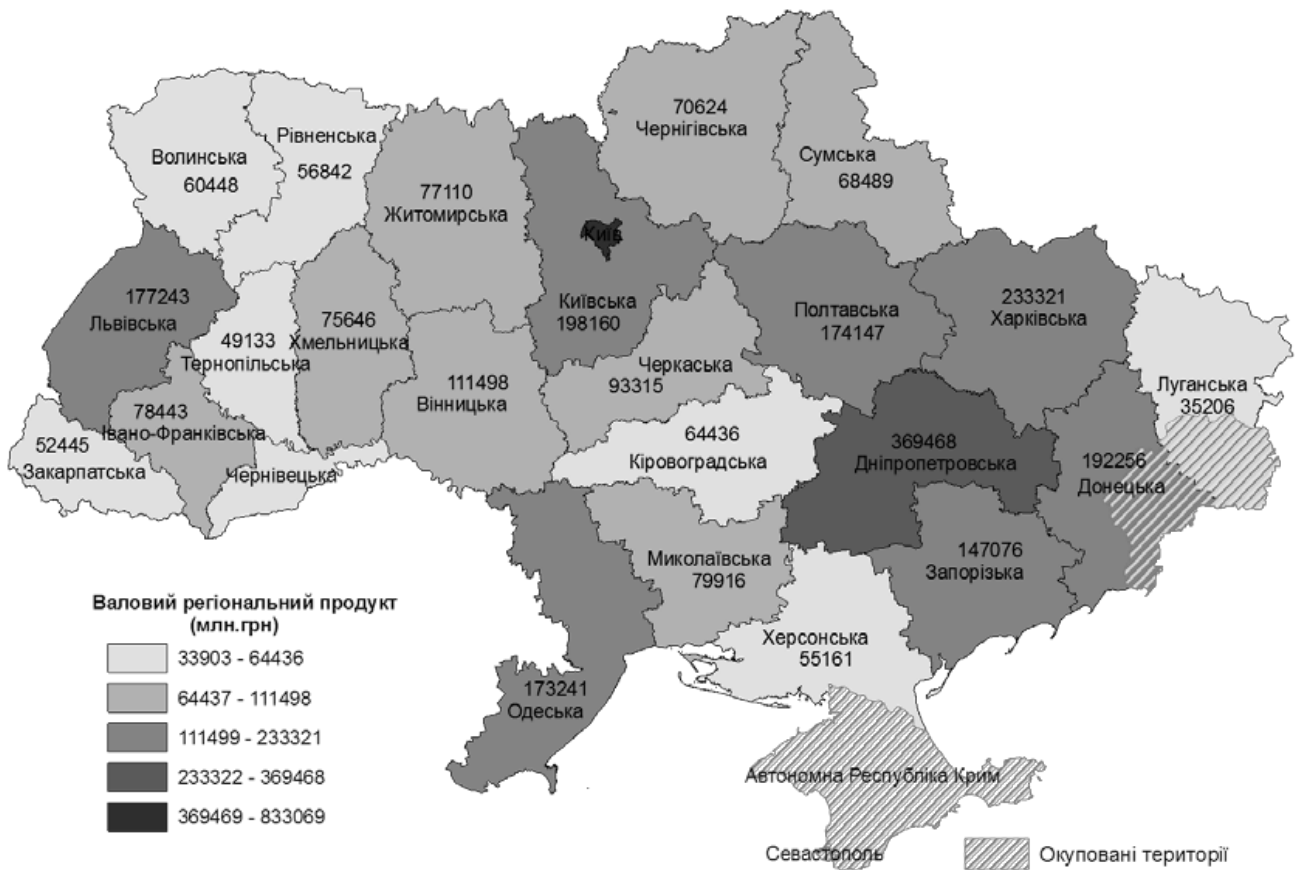

Рис. 1. Регіональний розподіл валового регіонального продукту, млн грн

Джерело: побудовано на основі даних [4; 11]

зазнала значних економічних утрат у результаті запровадження карантинних заходів у зв'язку з пандемією коронавірусу. Усе вищезазначене мало суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток країни та її регіонів.

Проведений аналіз регіонального розвитку дає змогу стверджувати, що найбільший розмір валового внутрішнього продукту зафіксовано в місті Києві. Далі йдуть Дніпропетровська, Харківська, Львівська та Полтавська області (рис. 1).

Слід відзначити, що за останні роки стрімких темпів розвитку набрала Вінницька область. За офіційними статистичними даними, вона посіла перше місце серед регіонів України у щорічному рейтингу ділового клімату. Вінницька область стала єдиною, де підприємці позитивно оцінили поточний стан ділового середовища.

В умовах втрати контролю над частиною східних регіонів, де була сконцентрована значна кількість промислових підприємств, основним локомотивом вітчизняної економіки став аграрний сектор (рис. 2). Щодо регіонального розподілу, то провідними областями з розвитку сільського господарства є такі: Вінницька (8,5% – питома вага у валовій аграрній продукції), Полтавська (6,9%), Київська (6,2%), Харківська (6,2%), Дніпропетровська (6,1%).

Аналізуючи вітчизняне сільськогосподарське виробництво, слід відзначити, що значна кількість підприємств спеціалізується на виробництві сировини, яка експортується до інших країн. Перспективним напрямом наразі є налагодження переробки сільськогосподарської сировини на сільських територіях. Відповідно, дані регіони можуть бути об'єднані в аграрний конвергенційний клуб.

Щодо промислового виробництва, то у статті проаналізовано валову додану вартість добувної промисловості та розроблення кар'єрів (рис. 3). Провідні позиції за показниками валової доданої вартості добувної промисловості займають такі області, як Дніпропетровська, Харківська, Полтавська та Донецька, де сконцентровано значну кількість промислових підприємств. Водночас проблемним питанням для багатьох із них є необхідність модернізації виробничих потужностей для налагодження випуску конкурентоспроможної продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках. Відповідно, дані регіони можуть бути об'єднані у промисловий конвергенційний клуб.

Слід відзначити, що від соціально-економічного розвитку регіонів суттєво залежать і обсяги доходу населення та індекси споживчих цін (рис. 4). У сучасних умовах господарювання, враховуючи виклики внутрішнього та зовнішнього середовища, варто відзначити просторову асиметрію за рівнем економічного зростання через показник внеску кожного регіону в динаміку економічного розвитку країни.

З огляду на події на Сході України, варто відзначити зменшення внеску Донецької та Луганської областей у валовий внутрішній продукт країни. Водночас спостерігається збільшення внеску міста Києва, Вінницької, Полтавської, Львівської, Харківської та Одеської областей, де відбувається нарощення показників економічного потенціалу.

Відповідно, оцінюючи сільськогосподарський та промисловий потенціал певних регіонів, можна сформувати підгрупи, які відрізняються від інших, що відзначає процеси клубної конвергенції. У міру того, як індивідуальні технології розпо-

Рис. 2. Валова додана вартість сільського господарства, лісового та рибного господарства, млн грн

Джерело: побудовано на основі даних [4; 11]

Рис. 3. Валова додана вартість добувної промисловості та розроблення кар'єрів, млн грн

Джерело: побудовано на основі даних [4; 11]

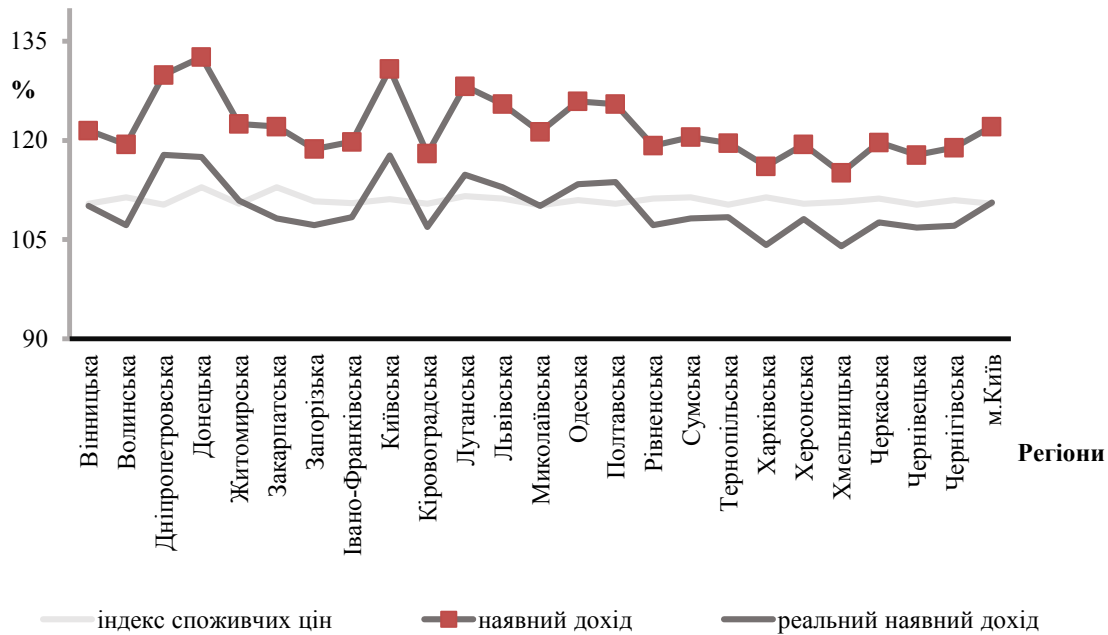

Рис. 4. Зміна обсягів наявного доходу та реального наявного доходу, індексів споживчих цін, 2018 р. (% до попереднього року)

Джерело: побудовано на основі даних [11]

діляються у межах окремої підгрупи областей, вони змінюють процеси функціонування регіональної економіки.

Гіпотеза клубної конвергенції передбачає, що група регіонів чи областей, які знаходяться у близьких стартових умовах та мають низькі економічні показники розвитку, у сучасних умовах глобальної економіки можуть продемонструвати взаємну конвергенцію. Аграрні регіони за рахунок залучення інноваційних технологій та швидкого їх поширення можуть у короткий проміжок часу поліпшувати свій соціально-економічний стан та налагодити виробництво продукції з доданою вартістю.

Висновки і пропозиції. Конвергенція в економіці обґрунтовує твердження, що економічно слабкі регіони в сучасних умовах глобальної економіки можуть мати більш високі темпи економічного зростання, ніж інші. Відбутися це може за рахунок того, що менш розвинені території можуть скопіювати методи виробництва, технології та інститути, характерні для розвинених територій. Особливо це актуально для сільськогосподарського виробництва та промисловості.

Аналіз регіонального розвитку в Україні дає змогу стверджувати, що в умовах втрати контролю над частиною східних регіонів, де була сконцентрована значна кількість промислових підприємств, основним локомотивом вітчизняної економіки став аграрний сектор. Провідними областями з розвитку сільськогосподарства є Вінницька, Полтавська, Київська, Харківська та Дніпропетровська. Перспективою розвитку даних областей є налагодження виробництва сільськогосподарської продукції з доданою вартістю. Відповідно, дані регіони можуть бути об'єднані в аграрний конвергенційний клуб.

Провідні позиції за показниками валової доданої вартості добувної промисловості займають Дніпропетровська, Харківська, Полтавська та Донецька області. Там сконцентровано значну кількість промислових підприємств. Водночас проблемним питанням для багатьох із них є необхідність модернізації виробничих потужностей із метою налагодження випуску конкурентоспроможної продукції на зовнішньому та внутріш-

ньому ринках. Дані регіони можуть бути об'єднані у промисловий конвергенційний клуб.

Виходячи з аналізу базових статистичних даних, можна стверджувати, що здійснення структурної модернізації регіональної економіки на засадах гіпотези конвергентних клубів є також актуальною для України і може бути використана у подальших програмах розвитку регіонів з урахуванням їхніх стартових позицій та напрямів розподілу ресурсного потенціалу у межах сформованих клубів.

Література:

1. Снігова О.Ю. Розкриття потенціалу смарт-спеціалізації для подолання регіональної структурної інертності в Україні. *Економіка України*. 2018. № 8(681). С. 75–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_8_7 (дата звернення: 27.06.2020).
2. Амоша О.І., Шевцова Г.З., Швець Н.В. Передумови смарт-спеціалізації Донецько-Придніпровського макрорегіону на основі розвитку хімічного виробництва. *Економіка промисловості*. 2019. № 3(87). С. 5–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekonpr_2019_3_3 (дата звернення: 27.06.2020).
3. Данкевич Є.М. Проблеми і механізми раціонального використання та охорони природних ресурсів в умовах міжгалузевої інтеграції. *Вісник національного університету водного господарства та природокористування*. 2013. Вип. 3. С. 160–168.
4. Регіональна статистика / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sestr.htm (дата звернення: 27.06.2020).
5. Данкевич Є.М. Тенденції формування інфраструктури аграрного ринку інтегрованими підприємствами. *Економічний простір*. 2013. № 75. С. 72–80.
6. Галенко О.М., Різва Л.А. Стратегічний аналіз як ключовий елемент стратегічного управління. *Ефективна економіка*. 2017. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5681> (дата звернення: 27.06.2020).
7. Замазій О.В. Стратегічний аналіз: системне уявлення про стратегічне управління. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 2(2). С. 108–111.
8. Global Opportunity Report 2019. URL: https://goexplorer.org/wp-content/uploads/GOE_2019_Insights.pdf (дата звернення: 27.06.2020).

9. Global Risks 2020, 15th Edition is published by the World Economic Forum / World Economic Forum. Geneva, 2020. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf (дата звернення: 27.06.2020).
10. A methodology for analysis and assessment of business processes of Ukrainian enterprises / A. Cherchata et al. *Management Science Letters*. 2020. № 10(3). P. 631–640.
11. Сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.06.2020).
12. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України по регіонах. *Державна служба статистики України*. 2019. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/pi_ak_ks_reg_kv/pi_ak_ks_reg_kv_u/arh_pi_ak_ksv_u.html (дата звернення: 27.06.2020).
13. Індекс інвестиційної привабливості України. *EBA*. 2019. URL: https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2019/07/Invest_UKR_1_half_2019.pdf (дата звернення: 27.06.2020).
14. Інвестиційний клімат України. *Міністерство юстиції*. 2019. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11352 (дата звернення: 27.06.2020).
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2020) Rehional'na statystyka [Regional statistics]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sestr.htm (accessed 27 June 2020).
5. Dankevych, Ye. M. “Tendentsii formuvannya infrastruktury ahrar-noho rynku intehrovanyu pidpriemstvamy” [Tendencies of Formation of Agrarian Market Infrastructure by Integrated Enterprises]. *Ekonomichnyi prostir*, no. 75 (2013): 72–80.
6. Halenko O.M., Rizva L.A. (2017) Stratehichniy analiz yak kliuchovy element stratehichnoho upravlinnia [Strategic analysis as a key element of strategic management]. *An efficient economy (electronic journal)*, no. 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5681> (accessed 27 June 2020).
7. Zamazii O.V. (2017) Stratehichniy analiz: systemne uiavlennia pro stratehichne upravlinnia [Strategic analysis: a systematic view of strategic management]. *Bulletin of Khmel'nitsky National University. Economic sciences*, no. 2(2), pp. 108–111.
8. Global Opportunity Report 2019 (2019) United National. Available at: https://goexplorer.org/wp-content/uploads/GOE_2019_Insights.pdf (accessed 27 June 2020).

References:

1. Snihova, O. Yu. (2018). Rozkryttya potentsialu smart-spetsializatsiyi dlya podolannya rehional'noyi strukturnoyi inertnosti v Ukraini [Smart Specialization Potential Revealing for the Overcoming of Regional Structural Inertness in Ukraine]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, 8(681), 75–87. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_8_7 (accessed 27 June 2020).
2. Amosha, O. I. (2019). Peredumovy smart-spetsializatsiyi Donets'ko-Prydniprov's'koho makrorehionu na osnovi rozvytku khimichnoho vyrobnytstva [Prerequisites for smart specialization of Donetsk-Prydniprovsky macro-region based on chemical production development]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 3(87), 5–33. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2018_8_7 (accessed 27 June 2020).
3. Dankevych, Ye. M. “Problemy i mekhanizmy ratsionalnoho vykorystannia ta okhorony pryrodnykh resursiv v umovakh mizhhaluzevoi intehratsii” [Problems and Mechanisms of Rational use and Protection of Natural Resources in the Context of Cross-sectoral Integration]. *Visnyk natsionalnoho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia*, no. 3 (2013): 160–168.
9. Global Risks 2020, 15th Edition is published by the World Economic Forum (2020) World Economic Forum. Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risk_Report_2020.pdf (accessed 27 June 2020).
10. Cherchata, A., Popovychenko, I., Andrusiv, U., Simkiv, L., Kliukha, O. & Horai, O. (2020). A methodology for analysis and assessment of business processes of Ukrainian enterprises. *Management Science Letters*, 10(3), 631–640. DOI: 10.5267/j.msl.2019.9.016
11. State statistics service of Ukraine (2018) Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 27 June 2020).
12. Priami investytsii (aktsionernyi kapital) v ekonomitsi Ukrainy po rehionakh. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. 2019. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/pi_ak_ks_reg_kv/pi_ak_ks_reg_kv_u/arh_pi_ak_ksv_u.html (accessed 27 June 2020).
13. Indeks investytsiinoi pryvabyvosti. *EBA*. 2019. URL: https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2019/07/Invest_UKR_1_half_2019.pdf (accessed 27 June 2020).
14. Investytsiinyi klimat Ukrainy. *Ministerstvo yustytysii*. 2019. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11352 (accessed 27 June 2020).

Аннотация. В статье обозначено современное состояние экономики страны в региональном разрезе. Учитывая ряд факторов, а именно географическое положение, инфраструктурное развитие, инвестиционный климат и ресурсное обеспечение, каждый регион имеет разное состояние социально-экономического развития. Доказано, что в сфере регионального развития проблемным вопросом остается сбалансирование региональных отставаний определенных территорий за счет строительства инфраструктурных объектов, модернизации производственных мощностей предприятий и привлечения внутренних и внешних инвестиций. Проанализировано распределение ВРП. Осуществлено распределение регионов по аграрным конвергенционным клубам и промышленным с целью модернизации производственных мощностей, повышения конкурентоспособности продукции и осуществления структурной модернизации регионов.

Ключевые слова: региональное развитие, экономика, клубы конвергенции, инфраструктура, промышленность, сельское хозяйство.

Summary. The article outlines the current state of development of the country's economy in the regional context. We have substantiated that the problems of structural modernization of the regions are quite relevant. Taking into account a number of factors, namely geographical location, infrastructural development, investment climate and resource provision, each region has a different state of socio-economic development. It is proved that in the field of regional development the balancing of regional lags of certain territories through the construction of infrastructure facilities, modernization of production capacities of enterprises and attraction of domestic and foreign investments remains a problematic issue. In order to analyze regional development, the distribution of gross regional product in actual prices is analyzed. It is proved that the convergence in the economy substantiates the statement that economically weak regions, in the current conditions of the global economy, may have higher rates of economic growth than economically powerful regions. The analysis of regional development in Ukraine allowed us to state that in the conditions of losing control over a part of the eastern regions, where a significant number of industrial enterprises were concentrated, the main locomotive of the domestic economy became the agricultural sector. According to the regional distribution, the leading regions for agricultural development are the following: Vinnytsia, Poltava, Kyiv, Kharkiv and Dnipropetrovsk. Accordingly, these regions can be combined into an agrarian convergence club. It is proved that the leading positions in terms of gross value added of the extractive industry are occupied by such regions as: Dnipropetrovsk, Kharkiv, Poltava, Donetsk and Lviv. Accordingly, a significant number of industrial enterprises are concentrated there. We have proven that these regions can be combined into an industrial convergence club in order to modernize production facilities, increase product competitiveness and carry out structural modernization of regions, also socio-economic position.

Keywords: regional development, economy, convergence clubs, infrastructure, industry, agriculture.